ادريس جتوئي

مادري ٻولين جي تعليمي اهميت: هڪ مختصر جائزو

Educational importance of mother languages: A short analysis

Abstract:

Education and language are as interrelated as body for soul. Pakistan is a multicultural and multilingual country. Almost 74 languages are being spoken. Sindh is the only province in Pakistan, where Sindhi is the medium of instruction as a mother tongue from primary to graduation. Along with Urdu, the mother language is also a medium of instruction.

Like all other human rights, there is a right to get education in mother tongue and that should be availed by every human. In our country teaching in the mother language is not a priority but it is a secondary option, and foreign languages are being given more importance. It has been proved by research that those children; who have good listening, talking, reading and writing skills, can learn foreign languages easily, they do not feel any difficulty while understanding the different aspects. Therefore teaching in the mother language should be enhanced bit by bit. In this paper a brief analysis about the educational importance of mother language and recommendations are given.

مادري زبانن جي عالمي ڏينهن جي موقعي تي يونيسڪو سال 2021ع ۾ جيڪو موضوع ڏنو، ان جو عنوان آهي: ’تعليم ۽ سماج ۾ گهڻ ٻوليائي سرشتي جي شرڪت کي وڌائڻ يا همٿائڻ.‘

“Fostering multilingualism for inclusion in Education and Society.”(1)

پاڪستان هڪ گهڻ ثقافتي ۽ گهڻ ٻوليائي ملڪ آهي. اتي لڳ ڀڳ 74 زبانون ڳالهايون وڃن ٿيون. اُردو پاڪستان جي قومي زبان ۽ انگريزي، سرڪاري زبان جو درجو رکي ٿي. اها هڪ مڃيل حقيقت آهي تہ گهڻيون ٻوليون سکڻ سان علم جا دروازا وڏيڪ کُلن ٿا. پر هڪ گهڻ ٻوليائي ملڪ ۾ تعليم جي ميدان ۾ ڪهڙيون زبانون اڳ ۾ سکجن ۽ ڪهڙيون پوءِ، ان سوال تي غور ۽ ويچار جي ضرورت آهي، ان تي دنيا جي تعليمي ۽ ٻوليءَ جي ماهرن جا فيصلا ڏنل آهن. ٻولي ۽ تعليم جو تعلق ائين آهي، جيئن جسم جو ساهہ سان. سائين محمد ابراهيم جويي ٻوليءَ ۽ تعليم جي تعلق کي هن ريت بيان ڪيو آهي تہ:

"اڄ جڏهن تعليم سؤ فيصدي عام ڪرڻ قومن جي زندگيءَ جو هڪ لازمي ۽ بنيادي اصول بڻجي چڪو آهي، جيڪڏهن انهن حالتن ۾ اسان ڪي پنهنجي مادري ٻوليءَ کي نہ فقط محفوظ رکڻو آهي بلڪ اُن کي علمي ۽ ادبي حيثيت ۾ اڳتي وڌائڻو آهي تہ پوءِ اسان کي پنهنجي تعليمي سرشتي جي مدد سان ئي اهو عظيم مقصد حاصل ڪرڻو پوندو."(2)

ٻولين تي تحقيق اهو ثابت ڪيو آهي تہ اهي ٻار، جن جون مادري ٻوليءَ جون مهارتون: ٻڌڻ، ڳالهائڻ، پڙهڻ ۽ لکڻ، بهتر ۽ پُختيون آهن تہ انهن ٻارن کي ٻين ٻولين جي سکڻ ۾ بہ آساني ٿئي ٿي ۽ اُهي مختلف تصورن کي سمجهڻ ۾ بہ ڏُکيائي محسوس نٿا ڪن.

انهيءَ ڪري گهڻ ٻوليائي ملڪن ۾ تعليمي معيار کي وڌائڻ لاءِ نهايت ضروري آهي تہ مادري ٻوليءَ جي سکيا جي بنياد تي ٻين ٻولين جي تعليم کي مرحليوار وڌايو وڃي. مادري ٻولين کي ڇڏڻ سان ثانوي، قومي ۽ عالمي ٻولين جي سکيا بہ غير مؤثر بڻجي ويندي.

ٻين انساني حقن جيان 'مادري زبان ۾ تعليم جو حق' اهم انساني حق آهي، جيڪو هر انسان کي ملڻ گُهرجي. پر اسان جي ملڪ ۾ مادري زبانن جي تعليم کي اوليت ڏيڻ بدران ثانوي ۽ ٻاهر جي زبانن جي تعليم کي وڌيڪ اهميت جوڳو سمجهيو ويو آهي. حيرت جي ڳالهہ آهي تہ سينيٽ، عربي زبان کي تہ پرائمري سطح تي لازمي پڙهائڻ جو بِل (Compulsory Teaching of Arabic Language Bill 2020) اتفاق راءِ سان منظور ڪري ٿي، پر پنهنجي ئي ڌرتيءَ جي اصلوڪين زبانن سنڌي، بلوچي، پنجابي، پشتو ۽ سرائيڪي زبانن کي سينيٽ جي قانون ۽ انصاف واري اسٽئنڊنگ ڪميٽي اڪثريت راءِ سان رد ڪري ڇڏي ٿي.

2007ع ۾ وفاقي وزارت تعليم پاران جاويد حسن جي رهنمائيءَ ۾ قومي تعليمي پاليسيءَ لاءِ هڪ 'اڇو ڇٽو' (White Paper) تيار ڪيو ويو ملڪ جي تعليمي ۽ لسانيات جي ماهرن ۽ ٻين اسٽئڪ هولڊرن جي راءِ جي روشنيءَ ۾ مادري زبانن جي تعليم ۽ 'ذريعہ تعليم' بابت 'وائيٽ پيپر' ۾ سفارشون ڏنيون ويون، جن کي بہ مڪمل ريت قبول نہ ڪيو ويو.

تازو 'هڪجهڙو قومي نصاب' (Single National Curriculum) تيار ڪرڻ وقت پهرئين ڊرافٽ ۾ انگريزي زبان کي شروعاتي درجن کان وٺي 'ذريعہ تعليم' قرار ڏيندي، مادري زبانن ۾ تعليم ڏيڻ جي حق کان انڪار ڪيو ويو. مختلف شراڪت

دارن (Stakeholders) پاران انهيءَ فيصلي تي اعتراض اُٿاريا ويا. انهن راين جي روشنيءَ ۾ اها چڱي ۽ مثبت ڳالهہ ٿي آهي تہ:

”نيشنل ڪريڪيولم ڪائونسل، اسلام آباد هڪ مهينو اڳ وزارت تعليم جي صلاحڪار جاويد جبار جي سربراهيءَ ۾ پنهنجي فيصلي کي تبديل ڪيو آهي ۽ نئين نصاب ۾ صوبن کي اهو اختيار ڏيڻ جي ڳالهہ ڪئي وئي آهي تہ جيڪڏهن صوبا چاهين تہ اُهي پنهنجن اسڪولن جي تعليم ۾ مادري زبان کي استعمال ڪري سگهن ٿا.“[3]

حقيقت ۾ جيستائين وفاقي حڪومت مادري زبانن کي پنهنجي ’اسڪيم آف اسٽڊيز‘ ۾ شامل نٿي ڪري، تيستائين اهي عملي طرح لاڳو نہ ٿي سگهنديون.

2009ع جي قومي تعليمي پاليسيءَ ۾ پڻ مختلف ٻولين جي مضمون طور تعليم ۽ ’ذريعہ تعليم‘ بابت هيٺينءَ ريت لکيو ويو آهي:

- ”نصاب ۾ پهرئين درجي کان وٺي انگريزي مضمون طور ان سان گڏ اردو ۽ هڪ علائقائي زبان پڙهائي ويجي.
- صوبن ۽ ٻين علائقن جي تعليم کاتن کي اها Choice آهي تہ اهي ’ذريعہ تعليم‘ جي پنجين درجي تائين چونڊ ڪن.
- رياضيءَ ۽ سائنس جي مضمونن ۾ ’تعليم جو ذريعو‘ چوٿين ڪلاس کانپوءِ انگريزي هوندي.“[4]

آخر ۾ وري 2009ع جي قومي تعليمي پاليسيءَ جي نُڪتي 9 ۾ واضح لکيو ويو آهي تہ:

”اسڪول جي ٻولين بابت صوبن، جي حڪومتن ۽ ٻين شراڪت دارن (Stakeholders) سان گڏجي جامع ٻولين جي پاليسي ناهڻ گهرجي.“[5]

اها اسڪول جي ٻولين بابت (School Language Policy) جامع پاليسي اڃا تائين نہ جُڙي سگهي آهي.

هن وقت تائين ڪيترين ئي قومي تعليمي پاليسيون آيون آهن، پر ٻولين کي مضمون طور پڙهڻ ۽ ’ذريعہ تعليم‘ جي سلسلي ۾ ڪا بہ واضح ۽ مڪمل چٽي پاليسي اڃا تائين نہ آئي آهي. ان سلسلي ۾ ٻولين جي رٿا بنديءَ (Language Planning) تي وفاق، صوبن، ادارن، اڪيڊمين ۽ اٿارٽين کي ڪم ڪرڻ گهرجي.

ٻولين جي رٿابنديءَ جي اهميت ۽ ضرورت تي زور ڏيندي سنڌي ٻوليءَ جي هاڪاري عالم ۽ لسانيات جي ماهر پروفيسر ڊاڪٽر غلام علي الانا پنهنجي هڪ مضمون ۾ هن ريت لکيو آهي ته:

”ڪنهن به ٻولي يا ڪن به ٻولين کي تعليمي، تدريسي يا قومي ۽ سرڪاري يعني دفتري ٻولي مقرر ڪرڻ کان اڳ اُن ٻوليءَ جي رٿابندي ڪرڻ ضروري آهي. ڇاڪاڻ ته دنيا جي هر ملڪ ۾ تعليم جي ترقيءَ ۽ واڌاري لاءِ ’ٻولين جي رٿابندي‘ (Language Planning) اهم سمجهي ويندي آهي، اهوئي سبب آهي، جو دنيا جي مختلف مُلڪن ۾ رٿابنديءَ واري عمل سان ئي ’ذريعه تعليم‘ ۽ دفتري يا سرڪاري ٻوليءَ وارو مسئلو هميشه لاءِ حل ڪيو ويو آهي. هر ملڪ ۾ ٻوليءَ جي رٿابندي، سياسي، سماجي، تعليمي ۽ تدريسي ميدانن ۾ تمام گهڻي مدد ڪندي آهي، پاڪستان ۾ به انهيءَ مسئلي کي جاچي واچي حل نه ڪيو ويو آهي.“[6]

ان رٿابنديءَ لاءِ ’لئنگئيج ڪميشن‘ جوڙي ويندي آهي، پر اُن تي بدقسمتيءَ سان اسان جي ملڪ ۾ عمل نه ڪيو ويو آهي.

ارڙهين آئيني ترميم ڪانپوءِ تعليم کي بنيادي حق قرار ڏنو ويو آهي ۽ انهيءَ جا اختيار صوبن حوالي ڪيا ويا آهن. صوبن اندر ٻولين بابت ڪهڙي رٿابندي، قانون سازي ۽ ٻولين جي تعليم بابت عمل ٿيا آهن، انهن کي به ضرور ڏسڻ گُهرجي. جيئن ته اسلامي جمهوريه پاڪستان جي 1973ع واري آئين جي قلم 251 شق (3) هيٺ واضح ڄاڻايل آهي ته:

”قومي ٻوليءَ جي حيثيت کي قائم رکندي، ڪابه صوبائي اسيمبلي، قومي ٻوليءَ سان گڏ صوبائي ٻوليءَ جي سکيا، ترقي ۽ استعمال لاءِ قانوني اُپاءَ وٺي سگهي ٿي.“[7]

تنهنڪري آئين جي ان قلم کي آڏو رکندي سنڌ اسيمبلي اهڙو گُهربل قانون سنڌ ائڪٽ 1972ع ’سنڌي ٻوليءَ جي سکيا، ترقي ۽ استعمال‘ جي صورت ۾ منظور ڪري چُڪي آهي، جنهن جي روشنيءَ ۾ سنڌ ۾ سنڌي ٻولي مادري زبان طور ۽ غيرمادري زبان طور پڙهائي پئي وڃي.

”ارڙهين ترميم ڪانپوءِ خيبرپختونخوا اسيمبلي، عوامي نيشنل پارٽيءَ جي حڪومت دوران ٻولين جو بل ‘The Khyber Pakhtunkhwa

'Promotion of Regional Languages Act 2014'، منظور ڪيو، جنھن ائڪٽ ۾ پشتو، ھندڪو، سرائڪي، کووار ۽ ڪوھستاني زبانن جي مضمونن جي تعليم لازمي قرار ڏني وئي." [8]

'ڊائريڪٽوريٽ آف ڪريڪيولم اينڊ ٽيچر ايجوڪيشن' ايبٽ آباد جي نصاب ۾ مادري زبانن جي تعليم کي شامل ڪيو ويو ۽ خيبر پختونخوا ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ ڪتاب به ڇپيا. پر ھاڻوڪي حڪومت مادري زبانن کان وڌيڪ انگريزي لاڳو ڪرڻ ۾ متحرڪ رھي آھي، ان سلسلي ۾ ائڪٽ جي روشنيءَ ۾ جيڪا (Language Promotion Authority) فعال ٿيڻي ھُئي اُھا نه ٿي سگھي آھي.

"ارڙھين ترميم ڪانپوءِ بلوچستان اسيمبليءَ پڻ جنوري 2014ع ۾ 'The Baluchistan, Introduction of Mother Languages as Compulsory Additional Subject at Primary Level Act 2014' منظور ڪري چُڪي آھي. جنھن ۾ پڻ بلوچي، پشتو، براھوي، سنڌي، فارسي، پنجابي ۽ ٻين ٻولين جي مضمونن کي نصاب ۾ شامل ڪيو ويو آھي." [9]

بلوچستان ٽيڪسٽ بُڪ بورڊ پاران سنڌيءَ سميت ٻين ٻولين جي مضمونن جا ڪتاب به تيار ڪيا ويا آھن، پر موجوده حڪومت وري ان ائڪٽ کي لاڳو ڪرڻ ۾ نھايت سُست رفتاريءَ کان ڪم وٺي رھي آھي.

ضرورت انھيءَ ڳالھ جي آھي ته بلوچستان اسيمبليءَ پاران ان ائڪٽ کي مڪمل طور لاڳو ڪرڻ ڪانپوءِ ان ۾ نوان واڌارا ڪري مئٽرڪ ۽ انٽرميڊيئٽ تائين شاگردن کي مادري زبان جي مضمونن جي تعليم ڏني وڃي جيڪا ھن وقت فقط پرائمري سطح تائين آھي. جيتوڻيڪ انھيءَ سلسلي ۾ 1990ع ۾ به ڪوشش ٿي، پر اھا ڪامياب نه ٿي سگھي. حقيقت ۾ 1970ع ڪانپوءِ اينڊڙ 'نعپ' جي حڪومت جيڪڏھن انھيءَ وقت سُجاڳيءَ کان ڪم وٺي ھا ته اڄ بلوچستان ۾ مادري ٻولين جي تعليم وڌيڪ سگھاري ھجي ھا.

ارڙھين ترميم اچڻ ڪانپوءِ پنجاب ۾ اڃا به وارث شاھ، بُلي شاھ، شاھ حسين ۽ ميان محمد بخش جي زبان کي اھا تعليمي حيثيت نه ملي سگھي آھي. تازو پنجاب سرڪار پاران:

"شروعاتي پري پرائمري ۾ (Early Childhood Education Policy Punjab 2017) مقامي زبانن جي استعمال بابت لکيو ويو آھي." [10]

"پر اجا تائين پنجابي ۽ سرائڪي زبانون تعليمي نصاب جو حصو نہ بڻجي سگهيون آهن. پنجاب 2011ع ۾ مڪمل انگريزيءَ ۾ تعليم ڏيڻ واري پاليسيءَ تان برٽش ڪائونسل جي رپورٽ (Hywel Coleman and Tony Chapstick language in Education in Pakistan Recommendation for Policy and Practice Islamabad, British Council 2012) پڌري ٿيڻ کان پوءِ هاڻي موٽ کاڌي آهي ۽ هڪ ڀيرو وري اردوءَ کي 'ذريعہ تعليم' بڻايو ويو آهي."(11)

پر پنجابي ۽ سرائڪي زبانن کي مادري زبانن طور اُها گُهربل اهميت نہ ملي سگهي آهي. اِها هڪ خوش آئنده ڳالهہ آهي تہ پنجاب يونيورسٽيءَ جي پنجابي شعبي، پنجاب انسٽيٽيوٽ آف لئنگئيجز ۽ گورنمينٽ ڪاليج يونيورسٽيءَ جي نوجوان شاگردن ۾ پنجابي زبان سان محبت جي لهر اُٿي آهي. جيڪا بيٺل پاڻيءَ ۾ اڇلايل پٿر جيان ضرور تحرڪ پيدا ڪندي. پر اجا تائين اسڪول سطح تي مادري زبانن جي ترقيءَ لاءِ پنجاب ۾ ڪو ائڪٽ، نصاب ۽ درسي ڪتاب نہ اچي سگهيا آهن.

پاڪستان ۾ سنڌ واحد صوبو آهي، جتي سنڌيءَ کي پرائمري کان گريجوئيشن تائين، مادري زبان طور پڙهايو وڃي ٿو ۽ اردوءَ سان گڏ، مادري زبان کي 'ذريعہ تعليم' بہ بڻايو ويو آهي.

رِفارم سپورٽ يونٽ، سنڌ 2019ع جي رپورٽ موجب هن وقت بہ سنڌ ۾ ميڊيم وائيز اسڪول هن ريت آهن:

- "**پرائمري اسڪول:** ڪُل اسڪول 44296 انهن مان 39970 سنڌي ميڊيم اسڪول يعني 93% سيڪڙو جڏهن تہ 4176 اسڪول اُردو ميڊيم اسڪول لڳ ڀڳ 7%، 14 اسڪول انگريزي ميڊيم ۽ 136 اسڪول گڏيل Mixed جن ۾ سنڌي ۽ اردو بہ ٻئي زبانون ميڊيم آف انسٽرڪشن 'ذريعہ تعليم' آهن.
- **مڊل اسڪول:** 1748 سنڌي ميڊيم يعني 92%، 122 اردو ميڊيم 6%، انگريزي 4 ۽ گڏيل 21، اردو ۽ سنڌي ميڊيم آهن.
- **ايليمينٽري اسڪول:** 777 سنڌي ميڊيم يعني 95%، 34 اردو يعني 4%، باقي هڪ انگريزي ۽ 5 گڏيل سنڌي ۽ اردو ميڊيم آهن.

• **سيڪنڊري ثانوي سطح:** 1574 سنڌي ميڊيم يعني 89%، 82 اردو ميڊيم يعني 5%، انگريزي چار ۽ 117 يعني 7% گڏيل سنڌي ۽ اردو ميڊيم اسڪول آهن.

• **هائر سيڪينڊري اسڪول:** 205 سنڌي ميڊيم يعني 64%، اردو ميڊيم 24 يعني 8%، انگريزي ميڊيم 1، گڏيل سنڌي ۽ اردو ميڊيم 88 يعني 28% آهن."[12]

جڏهن تہ ٻولين موجب شاگردن جو تعداد سنڌ جي اسڪولن ۾ پهرئين درجي کان ٻارهين درجي، يعني هائر سيڪنڊري تائين (ڪاليج الڳ آهن) هن ريت آهن:

"سنڌي ميڊيم ٻارن جو تعداد	41,78,188	92%
اردو ميڊيم ٻارن جو تعداد	1,27,790	3%
گڏيل سنڌي ۽ اردو ميڊيم ٻارن جو تعداد	2,50,016	5%
انگريزي ميڊيم ٻارن جو تعداد	5,146 "[13]	

سنڌ اندر سنڌي ۽ اردو ٻولين جي تعليم کي سرڪاري توڙي خانگي اسڪولن ۾ معياري بڻائڻ جي سخت ضرورت آهي ASER 2019 جي Assessment رپورٽ ۾ زبانن جي تعليم بابت ڏاڍيون ڇرڪائيندڙ ڳالهيون شامل آهن.

انهيءَ رپورٽ موجب:

1. "45% پنجين ڪلاس جا ٻارڙا ٻئي درجي جي سطح جي آکاڻي سنڌي، اردو ۽ پشتو زبانن ۾ پڙهي ۽ لکي نٿا سگهن.
2. 51% پنجين ڪلاس جا ٻارڙا ٻئي درجي جي انگريزيءَ جا جملا پڙهي ۽ لکي نٿا سگهن.
3. 50% ڪلاس پنجين جا ٻارڙا ٻن عددن وارا حساب حل نٿا ڪري سگهن. "[14]

سنڌ اندر خانگي اسڪولن لاءِ بہ "سنڌ پرائيوٽ ايجوڪيشنل انسٽيٽيوشنل (ريگيوليشن اينڊ ڪنٽرول) آرڊيننس 2001ع منظور ٿيل آهي. جنهن ۾ پڻ ٻولي ائڪٽ 1972ع جيان سمورن خانگي تعليمي ادارن کي سنڌي ٻوليءَ جي مادري زبان طور ۽ غيرمادري زبان طور لازمي تدريس ڪرڻي آهي."[15]

سنڌ اسيمبليءَ ڪيترائي ڀيرا ٺهرائن ذريعي پڻ خانگي اسڪولن کي سنڌي ٻولي، لازمي طور پڙهائڻ لاءِ چئي چڪي آهي. پر افسوس اهو آهي تہ قانون سازيءَ جي

هوندي بہ وڏن شهرن ۽ وڏن خانگي اسڪولن مان ڪافي اسڪول سنڌي ٻولي پڙهائڻ کان لنوائي، نٿائي بلڪ انڪار بہ ڪري رهيا آهن. جنهن لاءِ سنڌ حڪومت، سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري، سگا، سنڌي ادبي سنگت ۽ ٻين ادارن ۽ تنظيمن جي سجاڳ ساڃاهہ وندن ۽ سماج جي ذميوار ڌُرين کي گڏجي اهڙن خانگي ادارن جي نگراني ڪرڻ گهرجي. ادارن ۽ والدين کي سنڌي ٻولي پڙهائڻ لاءِ آماده ڪرڻ گهرجي، ٻيءَ صورت ۾ سنڌي ٻولي نہ پڙهائيندڙ انهن ادارن جي رجسٽريشن رد ڪرائي وڃي. سنڌ اندر سرڪاري توڙي خانگي اسڪولن ۾ سنڌي ٻوليءَ جي تعليم کي مڪمل طرح لاڳو ڪيو وڃي ۽ بهتر بڻايو وڃي.

نتيجو ۽ سفارشون:

- مٿئين پسمنظر ۾ ضرورت ان ڳالهہ جي آهي تہ: سنڌيءَ سميت پاڪستان جي اهم ٻولين سنڌي، بلوچي، پنجابي، پشتو سرائيڪيءَ براهوي کي قومي ٻولين جو درجو ڏيئي انهن جي ترقيءَ ۽ واڌاري لاءِ جوڳا اُپاءَ ورتا وڃن.
- خانگي اسڪولن ۾ سنڌي ٻوليءَ جي لازمي تدريس کي يقيني بڻايو وڃي. خانگي اسڪولن جي رجسٽريشن کي تعليم کاتي ۽ سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري جي سفارشن سان مشروط ڪيو وڃي.
- ٽہ ٻوليائي تعليمي سرشتو لاڳو ڪيو وڃي، جنهن ۾ مادري زبان، قومي ۽ عالمي زبان پڙهائي وڃي.
- سنڌي ٻوليءَ جي ’ذريعہ تعليم‘ واري حيثيت پهرئين ڪلاس کان بحال رکي وڃي.
- ٻولين جي رٿابنديءَ لاءِ ’لئنگئيج ڪميشن‘ جوڙي وڃي، جيڪا هڪ جامع لئنگويج پاليسي جوڙي.

(هي مقالو ’مادري ٻولين جي اهميت ۽ حيثيت‘ جي عنوان سان 21 فيبروري 2021ع تي سنڌي ٻوليءَ جي بااختيار اداري پاران ممتاز مرزا آڊيٽوريم سنڌ ميوزيم، حيدرآباد ۾ منعقد ڪرايل ڪانفرنس جي موقعي تي پڙهيو ويو)

حوالا:

1. www.unesco.org
2. جويو، محمد ابراهيم، ’اسان جي ٻولي اسان جي تعليم‘، سنڌ فرينڊس سرڪل، حيدرآباد، 1985ع، صفحو نمبر: 35.

3. Daily ‘Dawn’, Karachi, Dated 21-01-2020.

4. National Education Policy 2009, Ministry of Education, Government of Pakistan, Page No.28

5. National Education Policy 2009, Ministry of Education, Government of Pakistan, Page No.28

6. الانا، غلام علي، ڊاڪٽر، مضمون: ’ٻولي، معاشرو ۽ ثقافت‘، ڪتاب ’سنڌي ٻوليءَ جي ارتقا‘ سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، 2006ع.

7. ’اداري جا مقصد ۽ جوڙجڪ‘، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو، حيدرآباد، صفحو نمبر: 3.

8. The Khyber Pakhtunkhwa, Promotion of Regional Languages Act, 2014.

9. ‘The Baluchistan, Introduction of Mother Languages as Compulsory Additional Subject at Primary Level Act 2014’

10. Early Childhood Education Policy 2017, School Education Department, Government of Pakistan.

11. ‘Language in Education in Pakistan’, Hywel Coleman and Tony Capstick, British Council, Islamabad, 2012.

12. PGS 2019: Report Reform Support Unit, School Education & Literacy Department, Government of Sindh, Profile: 2019, Page No.27 and 46.

13. PGS 2019: Report Reform Support Unit, School Education & Literacy Department, Government of Sindh 2019 Page No.52.

14. Annual Status of Education Report-ASER-Pakistan, 2019, Page No. 10.

15. The Sindh Private Educational Institutions (Regulation and Control) Ordinance, 2001, Page No. 4.